

ДОХОДНОТО НЕРАВЕНСТВО В БЪЛГАРИЯ В ПЕРИОДА 1993-2019 г. – ДЕКОМПОЗИРАНЕ ПО ОСНОВНИ ИЗТОЧНИЦИ НА ДОХОД

гл. ас. д-р Силвия Христова Братоева-Манолева, smanoleva@ue-varna.bg
Катедра „Обща икономическа теория”
Икономически университет - гр. Варна

Резюме: Доходното неравенство е резултат от неравномерното разпределение на отделните източници на доход, които формират общия доход на домакинствата. Целта на изследването е чрез декомпозиране на общото доходно неравенство да установи кои видове доходи са водещи фактори за ръста на неравенството в България през последните 25 години. Резултатите показват, че най-голямо и нарастващо значение за общото неравенство имат доходите от работна заплата. Най-неравномерно разпределените доходи са тези от собственост, но тяхната роля за ръста на неравенството е незначителна, поради малкия им дял в общия доход на домакинствата. Доходите, които съдействат за намаляване на неравенството са социалните трансфери, но ефектът им е различен в зависимост от вида на трансферите.

Ключови думи: доходи на домакинствата, доходно неравенство, декомпозиране

JEL: D31

INCOME INEQUALITY IN BULGARIA IN THE PERIOD 1993-2019 – DECOMPOSITION BY INCOME SOURCES

Head Assist. Prof. Silviya Hristova Bratoeva-Manoleva, PhD,
smanoleva@ue-varna.bg
Department of General Economic Theory
University of economics - Varna

Abstract: Income inequality is a result from an unequal distribution of different types of incomes forming total household income. The aim of the paper is to find which income sources are the main drivers for rising inequality in Bulgaria for the last 25 years by using income inequality decomposition. The results show that wages has the biggest and growing importance for the overall inequality. Most unequal distributed incomes are those from property, but they have an insignificant role for the rising overall inequality because of the small share in total household income. Incomes that mitigate income inequality are the social transfers, but their effect varies depending on the type of transfer.

Key words: household income, income inequality, decomposition

JEL: D31

ДОХОДНОТО НЕРАВЕНСТВО В БЪЛГАРИЯ В ПЕРИОДА 1993-2019 Г. – ДЕКОМПОЗИРАНЕ ПО ОСНОВНИ ИЗТОЧНИЦИ НА ДОХОД

гл. ас. д-р Силвия Христова Братоева-Манолева, smanoleva@ue-varna.bg
Катедра „Обща икономическа теория”
Икономически университет - гр. Варна

Въведение

Неравенството в доходите е една от основните теми, присъстващи в научния дебат през последните десетилетия. Причина за това са протичащите от 80-те години на XX век насам процеси на нарастващо доходно неравенство, както в световен мащаб, така и в много от развитите и развиващите се страни и сериозните социално-икономически последици от тях.

Икономическото развитие на България след 1990 г. също е съпътствано с нарастване на доходното неравенство. Преходът на страната от централно-планова към пазарна икономика бе свързан с промени в механизмите на разпределение на доходите, които доведоха до количествени и структурни изменения в доходното неравенство. В резултат от тези промени, днес страната ни е на първо място по неравенство в доходите в рамките на Европейския съюз.

Целта на изследването е да анализира неравенството в разпределението на отделните източници на доходи на домакинствата и на тази основа да изведе основните видове доходи, които обуславят високото общо доходно неравенство в България през последните десетилетия.

В настоящото изследване първо е представена използваната методология и е направен кратък преглед на емпиричните изследвания. След това е анализирано доходното неравенство в България и са представени резултатите от извършената декомпозиция на общото доходно неравенство по източници на доходи.

1. Методология и данни

В емпиричното изследване са използвани данни от “Бюджети на домакинствата в Република България” на Националния статистически институт за разполагаемия общ годишен доход на лице от домакинството по източници на доход и по децилни групи. Анализираният период е ограничен от наличието на данни, а именно – 1993-2019 година. Началната година на изследването е 1993 година, тъй като това е годината, в която Националният статистически институт въвежда нова класификация на източниците на доходи на домакинствата.

Съществен въпрос при декомпозирането на доходното неравенство е определянето на източниците на доход. В изследването е използвана класификацията на НСИ, според която общият доход се формира от: доходи от работна заплата, извън работна заплата, самостоятелна заетост, собственост, пенсии, обезщетения за безработица, семейни добавки за деца, други социални помощи, регулярни трансфери от други домакинства, приходи от продажби и други приходи.

Доходното неравенство е резултат от неравномерното разпределение на различните източници на доходи на домакинствата, породено както от действието на пазарните механизми, така и от преразпределителната роля на държавата. За да се проследи диференциацията в разпределението на отделните източници на доход и влиянието им върху общото доходно разпределение, в настоящото изследване е използвана методологията на Пиат, Чен и Фей (1980),

които предлагат метод на декомпозиция на доходното неравенство по източници на доход¹. Според нея общото доходно неравенство зависи от степента на диференциация на отделните източници на доход, от корелацията между даден източник и общия доход, както и от неговия относителен дял в общия доход.

Декомпозирането на доходното неравенство в настоящото изследване цели да:

- Проследи диференциацията в разпределението на отделните източници на доходи на домакинствата чрез построяването на техните концентрационни криви и изчисляването на концентрационните им коефициенти;
- Изведе структурата на общото доходно неравенство като се изчислят приносите на отделните източници на доходи в това неравенство;
- Оцени силата и посоката на влияние на отделните източници на доходи върху общото неравенство с помощта на концепцията за еластичност.

Прилагането на изброените декомпозиционни техники служи за извеждането на механизмите на формиране и изменение на общото доходно неравенство и спомага за неговото по-пълноценно анализиране.

За да се представи неравномерността в разпределението на отделните източници на доход и да се проследи влиянието им върху общото доходно разпределение се използват т.нар. концентрационни криви. Концентрационните криви показват разпределението на даден вид доходи, когато получателите са подредени в зависимост от общия доход, който получават. Във всяка своя точка те показват какъв процент от домакинствата, какъв процент от съответния вид доходи притежават.

Ако концентрационната крива на даден вид доходи се намира над кривата на Лоренц, това означава, че те съдействат за намаляване на доходното неравенство. Колкото по-наляво е разположена концентрационната крива, толкова по-силен е изравняващият ефект на този вид доходи. Обратно, когато концентрационната крива се намира под кривата на Лоренц, съответният вид доходи имат засилващ неравенството ефект. Когато концентрационната крива на даден вид доходи пресича кривата на Лоренц, това означава, че те имат смесено влияние върху общото доходно неравенство, т.е. в някои части от доходното разпределение имат изравняващ ефект, а в други водят до задълбочаване на доходното неравенство (Бишъп и Формби, 1994, стр. 92).

От концентрационните криви могат да бъдат изчислени и коефициент на концентрация на отделните видове доходи. Коефициентът на концентрация има следната формула:

$$C\left(\frac{z}{t}\right) = \frac{2cov(z, r(t))}{n\bar{z}} \quad (1),$$

където z е абсолютната стойност на даден вид доходи, \bar{z} е средният доход от съответния вид, t е общият доход, $cov(z, r(t))$ е ковариацията между z и ранга на съответния реципиент (група реципиенти) според общия доход $r(t)$, а n - броят на наблюденията.

Коефициентът на концентрация показва колко равномерно е разпределен даден вид доходи спрямо общия доход. Той измерва концентрацията на даден вид

¹ Има и други автори (напр. Рао (1969) и Шорокс (1982a, 1982b), които също разработват и прилагат методологии за декомпозиране на доходното неравенство по източници на доход, както и по други критерии – възраст, вид на домакинството и т.н.

доход, когато получателите са подредени в зависимост от общия доход, който получават. Когато този доход е общият доход, коефициентът на концентрация е равен на коефициента на Джини.

Коефициентът на концентрация има стойности от -1 до 1 . В първия случай дадения вид доходи се получават от най-бедния индивид или домакинство, а във втория – от най-богатия индивид или домакинство. Коефициент на концентрация равен на 0 означава, че съответния източник на доходи е разпределен равномерно и тогава неговата концентрационна крива съвпада с линията на перфектно равенство.

Ако коефициентът на концентрация за даден вид доходи е по-малък от коефициента на Джини, това означава, че този вид доходи съдействат за намаляване на доходното неравенство. В този случай концентрационната крива се намира над кривата на Лоренц. Коефициентът на концентрация може да е по-голям от коефициента на Джини и тогава разпределението на дадения вид доходи е такова, че води до задълбочаване на доходното неравенство. Кривата на концентрация в тези случаи се намира под кривата на Лоренц.

За да се определи приносът на даден вид доходи в общото доходно неравенство се използва следната формула:

$$D_i = \frac{C_i \cdot S_i}{G} \quad (2),$$

където D_i е приносът на i -тия вид доход в общия доход, а S_i е дялът на i -тия вид доход в общия доход, C_i е коефициентът на концентрация, а G е коефициентът на Джини.

Сумата от приносите за всички видове доходи винаги е равна на 1 , а ако се представят като относителни величини е равна на 100 .

Концепцията за еластичността също може да бъде използвана при анализа на влиянието на отделните доходни източници върху общото доходно неравенство. Формулата за еластичност е следната:

$$E_i = S_i \cdot g_i - S_i \quad (3),$$

където S_i е дялът на i -тия вид доход в общия доход, а g_i е коефициентът на относителна концентрация.

Еластичността на коефициента на Джини спрямо различните видове доходи показва чувствителността на общото доходно неравенство спрямо изменението на този вид доходи. Тя показва с колко процента се променя доходното неравенство в резултат от изменението на даден вид доходи с 1% . Ако еластичността е по-голяма от 0 , това означава, че нарастването на този вид доходи води до нарастване на доходното неравенство. При отрицателна еластичност ($E < 0$), съответният вид доходи имат изравняващ ефект, т.е. тяхното увеличение е свързано с намаляване на неравенството.

Методологията на Пиат, Чен и Фей позволява да се навлезе в дълбочина при анализа на доходното неравенство и да се проследи кои са основните източници на доходи за домакинствата, които стоят в основата на неравномерността в разпределението на общите доходи на домакинствата. С помощта на декомпозирането може да се проследят кои видове доходи са имат най-голямо значение за редуциране, а също така и за нарастване на общото неравенство. Поради тази причина описаната по-горе методология намира

широко приложение при редица емпирични изследвания, посветени на доходното неравенство в различни страни.

2. Преглед на изследванията, свързани с декомпозиране на доходното неравенство

Множество изследвания относно неравенството използват методологията на Пиат, Чен и Фей (1980), както и тези на Рао (1969) и Шорокс (1982а, 1982б), за декомпозиране на доходното неравенство по източници на доход.

Миланович (1999) изследва нарастващото доходно неравенство в 18 страни в преход (страните от Централна и Източна Европа и бившия Съветски съюз). Той извършва декомпозиране на общото доходно неравенство като разделя дохода на домакинствата на три групи: доходи от заплати, социални трансфери и частен доход. Резултатите от декомпозицията показват, че заплатите са най-важният източник за ръста на неравенството в периода 1989-1996 г. Значимостта на частния сектор в началните години на прехода все още е малка. Изключение в това отношение правят само Латвия и Русия. Пенсиите през този период съдействат за нарастване на доходното неравенство в Централна Европа, докато социалните трансфери извън пенсионната система са прекалено малки навсякъде и не въздействат съществено върху общата диференциация в доходите.

Хеди, Митракос и Цакоглу (2001) изследват разпределителния ефект на социалните трансфери в 13 страни от Европейския съюз като за целта изчисляват коефициент на еластичност на социалните трансфери общо и по видове. Изследването показва, че социалните трансфери съдействат за намаляване на общото доходно неравенство във всички страни. Коефициентът на еластичност както общо за социалните трансфери, така и по отделни видове е отрицателен. Най-висока еластичност (в абсолютна стойност) имат социалните трансфери в Дания (-0,361) и Великобритания (-0,301), а най-ниска е еластичността в Италия (-0,075) и Португалия (-0,117). Според изследването доходите от пенсии са най-значимите социални трансфери, тъй като формират около 15-20% от доходите на домакинствата във всички страни. В две от страните, Ирландия и Франция, пенсиите допринасят за нарастване на неравенството, тъй като техните коефициенти на еластичност са положителни. Отново страната, в която пенсиите имат най-силен редуциращ неравенството ефект е Дания (еластичността е -0,310).

Митракос (2014, стр. 20) използва методологията на Пиат, Чен и Фей, за да декомпозира доходното неравенство по източници на доход за Гърция. Авторът установява, че доходите от работна заплата имат най-голям дял в общия доход – 33,6%, следвани от пенсиите, чиито дял е 20,2%, дохода от капитал – 19,2%, от самостоятелна заетост – 17,5%, от селско стопанство – 5,2% и от трансфери – 4,2%. Резултатите от изследването показват, че доходите от работна заплата, самостоятелна заетост и капитал имат положителна еластичност (съответно – 0,040; 0,078 и 0,035), което означава, че тяхното увеличение води до нарастване на общото доходно неравенство. Доходите от селско стопанство, пенсиите и трансферите са с отрицателна еластичност (-0,048; -0,052 и -0,065) и ръстът им съдейства за намаляване на доходното неравенство.

Медейрос и Соуза (2015) анализират доходното неравенство в Бразилия през 2008-2009 г. като разделят доходите от работна заплата в две категории – доходи от заплати в публичния и в частния сектор. Те установяват, че коефициентът на концентрация в първия сектор е по-висок (0,742) от този във втория (0,522), но тъй като доходите от заплати в държавния сектор имат много

по-малък дял в общия доход на домакинствата, приносят им за общото доходно неравенство е по-малък (24,2%) от приноса на този вид доходи в частния сектор (58,4%).

Коцева (1999) изследва значимостта на отделните източници на доход за общото неравенство в България и установява, че основен принос за неравенството през първите години на прехода имат доходите от труд. Социалните трансфери, които през 1992 г. съдействат за намаляване на неравенството, през 1996 г. губят своята роля на изравняващ фактор и причина затова според нея е малкият им дял в общия доход.

Михайлова и Братоева-Манолева (2017) изследват неравномерността в разпределението на отделните видове социални трансфери и ролята им за формирането и динамиката на общото доходно неравенство в България и установяват, че те съдействат за намаляване на неравенството, но най-силен ефект имат пенсиите поради значителния им и нарастващ дял в общия доход на домакинствата.

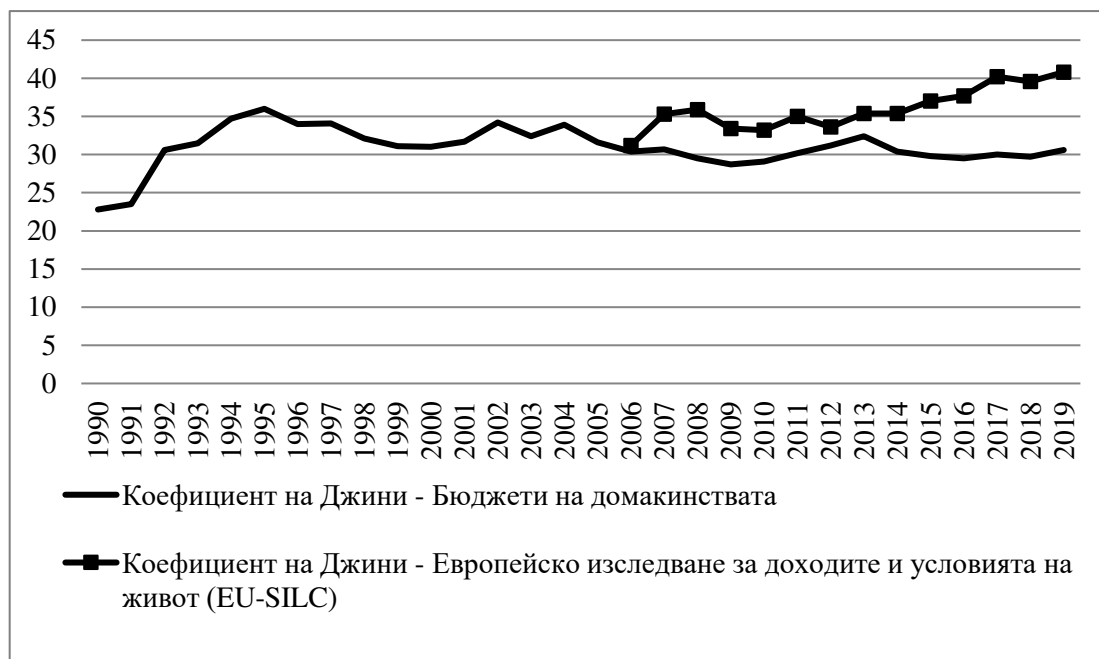
Прегледът на емпиричната литература, свързана с декомпозиране на доходното неравенство по източници на доход показва, че доходите от труд имат най-голям принос за формирането и динамиката на общото неравенство, докато доходите, които имат редуциращ неравенството ефект, са предимно четирите групи социални трансфери.

Изследвания, основаващи се на декомпозиране на общото неравенство по източници на доходи в България почти липсват и особено такива, покриващи периода от началото на прехода насам, поради което настоящото изследване е насочено към този проблем. Преди да бъде направен анализ на разпределителните ефекти на отделните източници на доходи на домакинствата е необходимо да се проследи динамиката на общото доходно неравенство в страната.

3. Доходното неравенство в България

През периода 1990-2019 г. доходното неравенство в България чувствително нараства. На фигура 1 е представена динамиката на коефициента на Джини, като за целта са използвани данни от два източника. Първият е изследването „Бюджети на домакинствата в Република България” на НСИ, което покрива целия анализиран период. Вторият източник е изследването „Статистика на доходите и условията на живот“ на НСИ, което се провежда от 2006 г. насам и е по методологията на Евростат².

² От 2006 г. насам НСИ използва методологията на Евростат за изчисляване на коефициента на Джини, който официално оповестява. Паралелно с това се публикуват и данни за коефициента на Джини на база на Бюджети на домакинствата. Двете изследвания се различават по своята методология, периодичност, обем на извадките и поставените цели. Основната цел на „Наблюдението на домакинските бюджети“ е да се представят балансирани данни за доходите и разходите на домакинствата в страната. При изследването „Статистика на доходите и условията на живот“ целта е да се разработят показатели за бедността в страната по стандартите и изискванията на Евростат, които са задължителни за страните членки на Европейския съюз и са международно сравними.



Фигура 1. Коефициент на Джини за България за периода 1990-2019 г.
Източник: НСИ – “Бюджети на домакинствата в Република България”;
“Статистика на доходите и условията на живот” (EU-SILC)

По данни на „Бюджети на домакинствата” през анализирания период коефициентът на Джини се увеличава с 34,2%. Изменението е още по-голямо, ако се проследи динамиката на този показател на база на изследването „Статистика на доходите и условията на живот”. Тогава ръстът на доходното неравенство е 79%.

България започва прехода към пазарна икономика със сравнително равномерно разпределение на доходите (коефициентът на Джини през 1990 г. е 22,8), което е една от основните цели и характеристики на централизираното управление на икономиката до 1989 г.

Най-рязко нарастване на неравенството се наблюдава през първите години на прехода, което е резултат от задълбочаващата се икономическа криза, обхванала страната през този период. Либерализацията на стопанската дейност, сривът в производството и появата на значителна по размери скрита икономика в резултат от забавените икономически реформи, както и провежданата силно рестриктивна политика по отношение на трудовите доходи в общественния сектор и социалните трансфери, водят до преструктуриране на доходите, обедняване на широки слоеве от населението и нарастване на неравенството през този период. Доходната диференциация достига най-високи стойности през 1995 г., когато коефициентът на Джини е 36.

В периода 1996-2000 г., който обхваща както периода на финансово-икономическата криза от 1996-1997 г., така и последващата стабилизация доходното неравенство намалява и през 2000 г. коефициентът на Джини е 31. Според В. Цанов (2012, стр. 114) един от основните фактори, които определят динамиката на неравенството в периода на кризата 1996-1997 г., е преструктурирането на източниците на доходи, свързано с намаляване на дела на работната заплата, на социалните трансфери, както и на доходите от предприемачество и собственост. За свиването на доходната диференциация след 1997 г. водеща роля имат провежданата компенсационна политика на доходите и

реформите в данъчната система, както и постигната ценова стабилност в резултат от въведения през 1997 година валутен борд.

От 2001 г. до 2006 г. се наблюдава колебливо изменение в доходната диференциация и през 2006 г. коефициентът на Джини има същите стойности като през 2000 г. През периода 2007-2019 г., коефициентът на Джини измерен на база на „Статистика на доходите и условията на живот” нараства и достига 40,8 през 2019 г. Върху динамиката на неравенството след 2001 г. влияние оказват съвкупност от фактори, отразяващи различни аспекти на пазарната икономика (Цанов, В. и Б. Богданов, 2012, стр.55), включително и задълбочаващата се интеграция на националната икономика в световното стопанство. Кризата от 2009-2010 г. също оказва въздействие върху разпределителните и преразпределителните процеси, протичащи в страната и води до задълбочаване на диференциацията в доходите след 2009 г.

Ръстът на неравенството в страната ни през последните години и достигането на стойности за коефициента на Джини, близки до и над 40, има за резултат факта, че страната ни се нарежда на първо място по диференциация в разпределението на доходите в рамките на Европейския съюз. Средната стойност на коефициента на Джини за ЕС през 2019 г. е 30,2, а в страните с най-ниско неравенство – Словакия, Словения и Чехия този показател е съответно – 22,8; 23,9 и 24.

Високото неравенство в България има множество негативни ефекти в икономически и социален аспект и това налага необходимостта от неговото по-обстойното изследване.

4. Емпирични резултати

Доходното неравенство е резултат от неравномерното разпределение на различните източници на доходи на домакинствата. За да се проследи диференциацията в разпределението на отделните източници на доход и влиянието им върху общото доходно разпределение в настоящото изследване е приложена техниката на декомпозиране по методологията на Пиат, Чен и Фей, описана във втора точка.

Първата стъпка е свързана с анализ на структурата на доходите на домакинствата и нейното изменение през разглеждания период. Развитието на българската икономика през периода 1993-2019 г. доведе до съществено преструктуриране на доходите на домакинствата. Тези процеси са особено интензивни в първите години на прехода, когато се появяват и нови източници на доходи, които липсват при централно-планова икономика. В таблица 1 е представена структурата на доходите на домакинствата за периода 1993-2019 г.

Таблица 1. Структура на общия доход на лице от домакинство, 1993-2019 г.³

	Вид доходи	1993	1995	1998	2000	2003	2005	2008	2010	2013	2015	2019
1	Работна заплата	42,9	38	40,1	38,9	40,1	43,6	51,9	50,9	53,1	55	56,6
2	Извън раб. заплата	2,5	3	3,2	5,3	3,8	4,1	4,9	2,1	3,8	3,2	0,9
3	От самост. заетост	2,4	2,9	4,3	4,5	4,2	4,5	7,8	6,2	6,8	7,2	6,4
4	От собственост	0,6	0,6	0,8	0,8	0,6	0,7	0,9	0,8	1,1	0,5	0,7
5	Пенсии	17,2	14,4	17,3	21,4	20,6	22,2	23,2	30,9	25,5	26	27,3
6	Обезщ. за безраб.	0,8	0,4	0,4	1,1	0,5	0,4	0,2	0,6	0,7	0,4	0,3
7	Семейни добавки за деца	2	1,4	1	0,8	0,6	0,8	0,7	0,9	0,7	0,9	1,2
8	Др. соц. помощи	1,6	1	1	1,2	1,3	1,9	3,1	1,8	1,6	2,1	1,4
9	От домашно стоп.	20,1	27,6	20,7	16,7	18,2	13,4	-	-	-	-	-
10	Рег. трансфери от др. домакинства	-	-	-	-	-	-	1,2	0,9	1	1,2	1,2
11	Прих. от продажби	0,7	0,9	0,3	0,5	0,7	0,6	2,2	1	1,1	0,6	0,4
12	Други приходи	9,1	9,8	10,8	9	9,5	7,8	4,1	3,8	4,5	2,7	3,6
	Общо	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Източник: Изчисления на автора по данни на НСИ – “Бюджети на домакинствата в Република България”

През анализирания период могат да се открият следните тенденции по отношение на източниците на доход за домакинствата:

- Най-голям дял в общия доход на домакинствата имат *доходите от работна заплата*. През 1993 г. те формират около 43% от доходите на българските домакинства и през първите години техният дял намалява, достигайки 38,9% през 2000 година. Причините за това са свързани с високата безработица и с появата на нови по значение източници на доход, като например доходи от предприемачество и доходи от собственост. От 2001 г. насам делът на доходите от работна заплата в общия доход отбелязва трайна тенденция на нарастване и достига 56,6% през 2019 година.

- Вторият по важност източник на доходи за домакинствата са *пенсиите*. Относителният дял на този вид доходи нараства с 10 процентни пункта през периода 1993-2019 г. като от 17,2% през 1993 г. достига до 27,3% през 2019 г. Нарастващата значимост на пенсиите в голяма степен се дължи на влошаващата се демографска структура на населението в страната.

Останалите три вида социални трансфери (обезщетения за безработица, семейни добавки за деца и други социални помощи) имат много малък дял в доходите на домакинствата – сумарно техният дял варира между 2,5% и 4% за анализирания период.

³ През 2008 г. НСИ въвежда промени в методологията на отчитане на доходите на домакинствата. Доходите от домашно стопанство се отчитат като самостоятелна категория в доходите на домакинствата до 2007 г., след което от 2008 г. остойностеният натурален доход от домашно стопанство се включва в доходите от самостоятелна заетост, а приходите от домашно стопанство - в приходите от продажби. От 2008 г. се въвежда и нова категория доходи – регулярни трансфери от други домакинства, които до 2007 г. са включени в други приходи.

- *Доходите от самостоятелна заетост*⁴ се превръщат в третия по значимост източник на доходи за домакинствата в периода 1993-2019 г. Техният дял се увеличава от 2,4% през 1993 г. до 6,4% през 2019 г. като най-значително нарастване се наблюдава след 2005 г. Това показва, че ролята на този вид доходи, които са свързани с участието на домакинствата в развитието на пазарната икономика, нараства през последните години.

- *Доходите от домашно стопанство* имат съществена роля при формиране на доходите на домакинствата през годините на прехода, но тяхното значение постепенно намалява. През периода 1993-1998 г. дялът на доходите от домашно стопанство в общия доход е значителен – между 20 и 27%. В условията на дълбока и продължителна рецесия, домакинствата търсят спасение именно в този вид доходи. От 1998 г. до 2007 г. е налице трайна тенденция на намаляване на дела на доходите от домашно стопанство и през 2007 г. по данни на НСИ този вид доходи формират 8% от общия доход на домакинствата.

За съжаление промяната в значимостта на този вид доходи за формирането на общия доход на домакинствата не може да бъде проследена след 2007 г. Причината за това е, че от 2008 г. НСИ въвежда нова класификация на доходите на домакинствата, съобразена с изискванията на Евростат, в която доходите от домашно стопанство не фигурират като самостоятелна категория.

- Относителният дял на *доходите извън работна заплата* нараства през периода 1993-2008 г., като от 2,5% през 1993 г. достига до почти 5% в началото на кризата 2008-2009 г. По данни на НСИ от 2009 г. до 2011 г. дялът на доходите извън работна заплата рязко намалява и достига най-ниските си стойности от началото на прехода – 1,4%. Причината за това е, че по време на кризата работодателите търсят намаляване на разходите за труд по посока на съкращаване на допълнителните възнаграждения, които са извън основното заплащане. След това е налице нарастване на дела на доходите извън работна заплата, но през 2019 г. техният дял отново рязко намалява и е под 1%.

- Относителният дял на *доходите от собственост*, както и на *доходите от продажба на имущество* в общия доход на домакинствата е изключително нисък. През целия период от 1993 г. до 2019 г. дялът и на двата вида доходи е около 1%, което показва, че приносят на тези доходи за формирането на доходите на домакинствата остава малък за условията на действаща пазарна икономика⁵.

- От 2008 г. НСИ въвежда нова категория доходи, а именно – *регулярни трансфери от други домакинства*, чиито относителен дял в общия доход на домакинствата е много малък – средно 1% за периода 2008-2019 г.

- *Други приходи* са сред значимите източници на доходи в началото на анализирания период. В периода 1993-2003 г. те формират 9-11% от доходите на домакинствата, но тяхната роля чувствително намалява през следващите години и през 2019 г. дялът им достига 3,6%.

Познаването на структурата на доходите на домакинствата е изключително важна стъпка при анализа на доходното неравенство, тъй като относителният дял на отделните видове доходи в общия доход на домакинствата

⁴ До 2007 г. включително наименованието на тази категория доходи е „Доходи от предприемачество”. От 2008 г. НСИ използва нова класификация на доходите на домакинствата и въвежда категорията „Доходи от самостоятелна заетост”, която включва дохода от предприемачество и остойностен натурален доход от домашно стопанство.

⁵ Европейската комисия признава България за функционираща пазарна икономика през 2002 г. в своя редовен Годишен доклад за напредъка на България в процеса на присъединяване в ЕС.

е единият от елементите, които определят приноса на отделните източници на доход при формиране на общото доходно неравенство (виж формула 2).

Промените в структура на доходите на домакинствата са от съществено значение за формирането и тенденциите в развитието на доходното неравенство в страната ни през последните 25 години и особено през първите години на прехода, когато преструктурирането на доходите на домакинствата е сред основните фактори за нарастващата доходна диференциация.

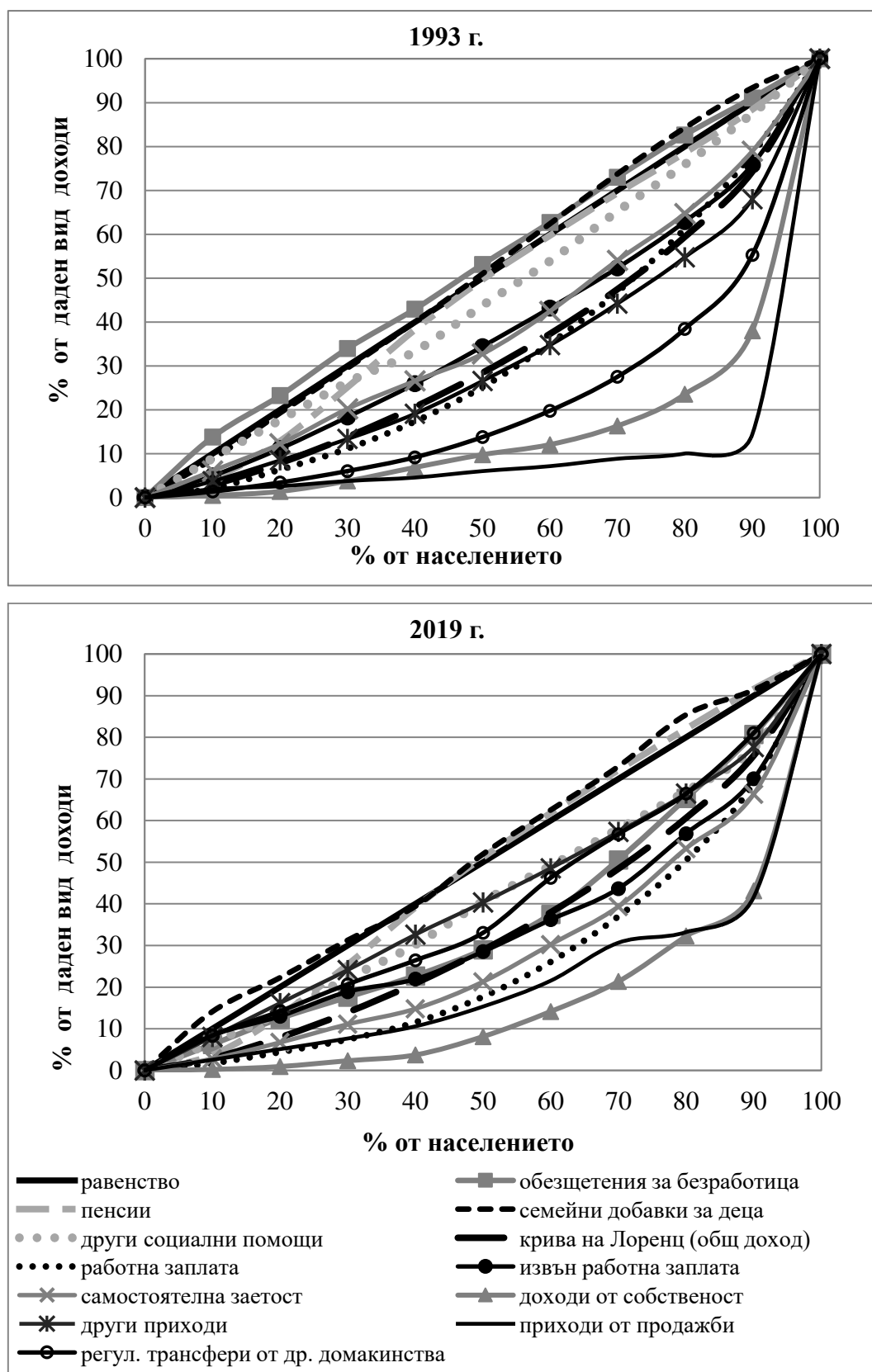
Втората стъпка в настоящото изследване е свързана с анализа на разпределението на отделните видове доходи по децилни групи. На фигура 2 са представени техните концентрационни криви, както и кривата на Лоренц, показваща общото доходно неравенство.

От фигура 2 се вижда, че концентрационните криви на четирите групи социални трансфери (пенсии, обезщетения за безработица, семейни добавки за деца и други социални помощи) се намират над кривата на Лоренц, както в началото, така и в края на анализирания период. Това означава, че тяхното разпределение води до намаляване на неравенството, но тяхната роля и значимост за редуциране на общото доходно неравенство се променя.

Концентрационните криви на пенсиите и на семейните добавки за деца се намират близо до линията на равенство и през двете години, което ги прави най-равномерно разпределените източници на доходи за домакинствата. През 2019 г. концентрационната крива на семейните добавки за деца е единствената, която е изцяло разположена наляво от линията на равенство, т.е. този вид доходи са съсредоточени в долната част от доходното разпределение и съдействат за нарастване на равенството.

Фигура 2 показва, че през анализирания период най-силно се променя ролята на обезщетенията за безработица. През 1993 г. тяхната концентрационна крива се намира наляво от линията на равенство, но през 2019 г. тя се премества надясно и почти достига кривата на Лоренц. Това означава, че обезщетенията за безработица губят своята значимост на редуциращ доходното неравенство фактор.

Концентрационните криви на другите социални помощи през анализирания период се намират между линията на равенството и кривата на Лоренц, т.е. тези източници на доходи са разпределени неравномерно в полза на горната част от децилните групи, но диференциацията им е по-малка от тази на общия доход на домакинствата.



Фиг. 2. Криви на концентрация за различните източници на доход и крива на Лоренц (общ доход, средно на лице от домакинство) – 2013 г. и 2019 г.
Източник: Изчисления на автора по данни на НСИ – “Бюджети на домакинствата в Република България”

Друг вид доходи, чиято концентрационна крива през 1993 г. се намира над кривата на Лоренц, са доходите извън работна заплата и от самостоятелна заетост, но в рамките на анализирания период неравенството в разпределението им се увеличава. В резултат от това през 2019 г. концентрационната крива на доходите от самостоятелна заетост се намира изцяло под кривата на Лоренц, т.е. тези доходи се превръщат във фактор, съдействащ за ръста на общото доходно неравенство. Концентрационната крива на доходите извън работна заплата през 2019 г. пресича кривата на Лоренц, което показва, че разпределението им в първите пет децилни групи съдейства за намаляване на общото неравенство (концентрационна крива е над кривата на Лоренц), а в горните пет децила - за неговото нарастване.

Най-неравномерно разпределените доходи през анализирания период са приходите от продажби и доходите от собственост, но докато през 1993 г. концентрационната крива на приходите от продажби е разположена най-наляво, то през 2019 г. доходите от собственост се превръщат в най-диференцирания източник на доходи за домакинствата.

Доходите от работна заплата също попадат в категорията на тези, чието неравномерно разпределение в полза на високодоходните децилни групи се засилва през годините, тъй като концентрационната им крива се намира все по-надясно от кривата на Лоренц.

Промените в разпределителния ефект на различните източници на доход във времето могат да бъдат представени и с помощта на техните концентрационни коефициенти за периода 1993-2019 година (таблица 2).

Таблица 2. Коефициенти на концентрация за периода 1993-2019 година

	Вид доходи	1993	1995	1998	2000	2003	2005	2008	2010	2013	2015	2019
1	Раб. заплата	0,33	0,29	0,32	0,36	0,33	0,34	0,38	0,37	0,42	0,39	0,45
2	Извън раб. заплата	0,24	0,23	0,20	0,22	0,24	0,28	0,27	0,26	0,34	0,21	0,30
3	От самостоят. заетост	0,22	0,34	0,44	0,38	0,34	0,43	0,38	0,35	0,43	0,43	0,41
4	От собственост	0,68	0,53	0,58	0,58	0,59	0,59	0,68	0,68	0,74	0,68	0,65
5	Пенсии	0,05	0,07	0,06	0,15	0,13	0,13	0,05	0,15	0,07	0,09	0,02
6	Обезщетения за безраб.	-0,05	-0,09	-0,02	-0,03	-0,09	-0,06	-0,09	-0,15	0,02	0,10	0,26
7	Сем. добавки за деца	-0,03	-0,04	-0,04	-0,05	-0,19	-0,20	-0,23	-0,24	-0,31	-0,33	-0,04
8	Др. социални помощи	0,08	0,02	0,11	0,02	0,15	0,17	0,21	0,17	0,10	0,14	0,17
9	От домашно стопанство	0,55	0,64	0,54	0,45	0,53	0,51	-	-	-	-	-
10	Рег. трансф. от др. домак.	-	-	-	-	-	-	0,38	0,39	0,29	0,32	0,19
11	Приходи от продажби	0,78	0,84	0,68	0,75	0,84	0,82	0,65	0,61	0,72	0,33	0,56
12	Др. приходи	0,35	0,38	0,34	0,35	0,36	0,37	0,44	0,36	0,51	0,36	0,16
	Коефициент на Джини	0,32	0,36	0,32	0,31	0,32	0,32	0,30	0,29	0,32	0,30	0,31

Източник: Изчисления на автора по данни на НСИ – “Бюджети на домакинствата в Република България”

Таблица 2 показва, че в началото на анализирания период най-неравномерно разпределените източници на доходи са приходите от продажби, доходите от собственост и от домашно стопанство, тъй като техните концентрационни коефициенти са най-високи през 1993 г. Доходите от работна заплата, извън работна заплата, от самостоятелна заетост и други приходи, също са неравномерно разпределени в полза на богатата част от домакинствата, но техните концентрационни коефициенти са значително по-ниски през 1993 г. Единствените източници на доход, които в началото на периода са съсредоточени в долната част от доходното разпределение, са обезщетенията за безработица и семейните добавки за деца, тъй като концентрационните им коефициенти са отрицателни. Концентрационните коефициенти на пенсиите и другите социални помощи са положителни, но близки до нула.

В рамките на периода 1993-2019 г. концентрационните коефициенти на отделните източници на доход се променят, а оттам и влиянието им върху общото доходно неравенство. Коефициентът на концентрация на приходите от продажби намалява с 28,2% (от 0,78 през 1993 г. на 0,56 през 2019 г.) и те губят позицията си на най-високо концентриран източник на доходи от началото на периода. Въпреки това, през целия период приходите от продажби са значително по-неравномерно разпределени от общия доход на домакинствата.

Друг вид доходи, които също имат голяма концентрация в началото на анализирания период, са доходите от домашно стопанство (0,55 през 1993 г.), но и техният концентрационен коефициент намалява и през 2007 г. е 0,44⁶.

Доходите от собственост имат висок концентрационен коефициент през целия период. Въпреки наличието на известни колебания, концентрационният им коефициент през 2019 г. – 0,65 е почти същия като през 1993 г. – 0,68. В резултат от това те се превръщат в най-неравномерно разпределените доходи в края на периода.

Доходите от самостоятелна заетост имат нарастваща диференциация, като през анализирания период концентрационният им коефициент се увеличава с 86,4%. В резултат от това в края на периода техният коефициент е по-голям от коефициента на Джини за общото неравенство.

Концентрационният коефициент на доходите от работна заплата също нараства от 0,33 през 1993 г. на 0,45 през 2019 г. През първите години на анализирания период коефициентът на концентрация на този вид доходи е по-малък от коефициента на Джини, т.е. доходите от работна заплата са по-равномерно разпределени от общия доход на домакинствата, но от 1998 г. насам тенденцията се преобръща и диференциацията на доходите от работна заплата става по-голяма от тази на общия доход.

Концентрационните коефициенти на четирите групи социални трансфери през целия анализиран период са по-малки от коефициента на Джини за общото доходно неравенство, т.е. всички видове трансфери намаляват доходното неравенство. Семейните добавки за деца имат отрицателен коефициент на концентрация през целия период и с годините той става все по-отрицателен. Това показва, че разпределението на тези доходи е в полза на нискодоходните групи от населението. Изключение прави 2019 година, когато стойността на концентрационния коефициент на семейните добавки за деца е отрицателна, но близка до нула.

⁶ 2007 г. е последната година, в която доходите от домашно стопанство се отчитат като самостоятелна категория в общия доход на домакинствата.

Концентрационните коефициенти на обезщетенията за безработица през периода 1993-2010 г. също са отрицателни, но след 2010 г. те стават положителни и намаляващия доходното неравенство ефект на тези трансфери отслабва. През 2019 г. коефициентът на концентрация на обезщетенията за безработица дори се доближава до стойностите на коефициента на Джини.

Пенсиите и другите социални помощи имат положителни коефициенти на концентрация през периода 1993-2019 г. Въпреки това тяхната концентрация продължава да е сред най-ниските (особено тази на пенсиите) и те са едни от най-равномерно разпределените източници на доходи за домакинствата.

Ефектът, който отделните източници на доход имат върху общото доходно неравенство зависи както от тяхното разпределение сред различните доходни групи, така и от дела на всеки източник в общия доход на домакинствата. Комбинираният ефект от тяхното влияние може да бъде представен чрез изчисляването на т.нар. принос на даден вид доходи в общото доходно неравенство (таблица 3).

Таблица 3. Принос на отделните видове доходи за общото доходно неравенство за периода 1993-2019 г. (%)

	Вид доходи	1993	1995	1998	2000	2003	2005	2008	2010	2013	2015	2019
1	Раб. заплата	45,2	31,1	40,4	45,1	41,2	47,1	66,4	65,4	68,5	72,9	83,2
2	Извън раб. заплата	1,9	1,9	2,0	3,7	2,8	3,6	4,5	1,9	4,0	2,3	0,8
3	От самостоят. Заетост	1,7	2,8	5,9	5,5	4,4	6,1	10,0	7,5	9,1	10,4	8,5
4	От собственост	1,3	0,8	1,4	1,4	1,1	1,4	2,0	1,8	2,5	1,3	1,4
5	Пенсии	2,6	2,6	3,1	10,1	8,2	8,9	3,8	15,4	5,4	7,8	1,8
6	Обезщетения за безраб.	-0,1	-0,1	0,0	-0,1	-0,2	-0,1	-0,1	-0,3	0,0	0,1	0,2
7	Сем. добавки за деца	-0,2	-0,1	-0,1	-0,1	-0,3	-0,5	-0,5	-0,7	-0,7	-1,0	-0,1
8	Др. социални помощи	0,4	0,1	0,3	0,1	0,6	1,1	2,2	1,1	0,5	1,0	0,8
9	От домашно стопанство	35,1	48,8	34,8	23,9	29,5	21,8	-	-	-	-	-
10	Рег. трансф. от др. домак.	-	-	-	-	-	-	1,5	1,2	0,9	1,3	0,8
11	Приходи от продажби	1,8	2,1	0,7	1,1	1,7	1,5	4,8	2,0	2,5	0,7	0,8
12	Др. приходи	10,2	10,3	11,5	10,0	10,6	9,0	6,2	4,7	7,1	3,3	1,9

Източник: Изчисления на автора по данни на НСИ – “Бюджети на домакинствата в Република България”

От таблица 3 е видно, че доходите от работна заплата имат най-голям принос за общото доходно неравенство, като с времето значимостта на този вид доходи чувствително нараства. През 1993 г. 45,2% от неравенството се дължи на доходите от работна заплата, а през 2019 г. – 83,2%. От една страна причина за това е нарастващият коефициент на концентрация, а от друга – големият и непрекъснато увеличаващ се дял на този вид доходи в общия доход.

Приносът на доходите от самостоятелна заетост също нараства в периода 1993-2019 г. През 1993 г. едва 1,7% от доходното неравенство се дължи на този вид доходи, докато в края на периода техният принос е 8,5% и те вече са на второ място по значимост след доходите от работна заплата. Причините за това са отново нарастващата диференциация на доходите от самостоятелна заетост, както и факта, че в началото на анализирания период делът им в общия доход е много малък (2,4%), тъй като това е нов източник на доходи за изграждащата се пазарна икономика), а през 2019 г. тези доходи формират 6,4% от доходите на домакинствата (виж таблица 1).

Въпреки че доходите от собственост са най-неравномерно разпределените доходи, техният принос към общото доходно неравенство е между 1% и 2% през целия период. Причината за това е, че техният дял в общия доход е изключително малък – под 1% (виж таблица 1).

Регулярните трансфери от други домакинства имат много малък принос (около 1%) за формирането на доходното неравенство в периода 2008-2019 г. Друг източник на доходи, който има незначителен и намаляващ дял в общото доходно неравенство, са приходите от продажби (приносът им през 1993 г. е 1,8%, а през 2019 г. е 0,8%). Това се дължи на две причини: от една страна този вид доходи имат висока относителна концентрация, но тя намалява във времето; от друга страна делът на приходите от продажби в общия доход е под 1% през целия период.

Приносът на пенсиите в общото доходно неравенство нараства от 2,6% през 1993 г. на 10,1% през 2010 г. Най-високи стойности този показател достига през 2015 г. – 15,4%. След това приносът на пенсиите намалява и през 2019 г. е 1,8%. Приносът се формира от комбинирания ефект от концентрацията на този вид доходи и дела им в общия доход на домакинствата. В резултат от застаряването на населението, относителният дял на пенсиите в общия доход през анализирания период нараства. Същевременно коефициентът на концентрация на този вид доходи през последните години намалява и това води до намаляване на техният принос.

Обезщетенията за безработица през по-голямата част от разглеждания период имат минимален отрицателен принос, като от 2013 г. насам неговите стойности стават положителни, но близки до 0%. Семейните добавки за деца са единствените доходи, които през целия период имат отрицателен принос за общото доходно неравенство и това се дължи на факта, че концентрационната им крива се намира над линията на равенство и на отрицателния коефициент на концентрация. Приносът на другите социални помощи към доходното неравенство е много малък и причина за това е ниският концентрационен коефициент, както и незначителният дял на този вид трансферни плащания в общия доход на домакинствата.

Следващата стъпка при анализа на влиянието на отделните източници на доход върху общото доходно неравенство е свързана с изчисляване на еластичността на коефициента на Джини спрямо всеки вид доходи (таблица 4).

Таблица 4. Еластичност на доходното неравенство спрямо отделните видове доходи за периода 1993-2019 година

	Вид доходи	1993	1995	2000	2005	2010	2015	2019
1	Раб. заплата	0,023	-0,069	0,062	0,036	0,145	0,177	0,266
2	Извън раб. заплата	-0,006	-0,011	-0,016	-0,005	-0,002	-0,009	0,001
3	От самост. заетост	-0,007	-0,002	0,010	0,016	0,012	0,032	0,021
4	От собственост	0,007	0,003	0,007	0,007	0,010	0,007	0,007
5	Пенсии	-0,147	-0,118	-0,113	-0,133	-0,156	-0,182	-0,256
6	Обезщетения за безработица	-0,009	-0,005	-0,013	-0,005	-0,010	-0,003	-0,001
7	Сем. добавки за деца	-0,022	-0,015	-0,009	-0,012	-0,016	-0,020	-0,014
8	Др. соц. Помощи	-0,012	-0,010	-0,011	-0,009	-0,008	-0,011	-0,006
9	От дом. стоп.	0,149	0,212	0,072	0,084	-	-	-
10	Рег. трансф. от др. домак.	-	-	-	-	0,003	0,001	-0,005
11	Прих. от продажби	0,011	0,012	0,007	0,009	0,010	0,001	0,004
12	Др. приходи	0,011	0,005	0,011	0,013	0,009	0,005	-0,018

Източник: Изчисления на автора по данни на НСИ – “Бюджети на домакинствата в Република България”

От таблица 4 се вижда, че доходите, които се отличават с положителна еластичност са: от работна заплата, от самостоятелна заетост, от собственост, от домашно стопанство, трансферите от др. домакинства, приходите от продажби и други приходи. Това означава, че между изброените източници на доходи и общото доходно неравенство има права зависимост, т.е. нарастването на който и да е от тях води до нарастване на коефициента на Джини, но в различна степен.

Най-силно положително въздействие върху доходното неравенство имат доходите от работна заплата и с времето този ефект се засилва. През 1993 г. 10% нарастване на доходите от работна заплата води до увеличаване на коефициента на Джини с 0,23%, а през 2019 г. – с 2,66%.

Останалите видове доходи, чиято еластичност също е положителна, имат много по-слабо въздействие върху общото доходно неравенство. Еластичността на доходите от самостоятелна заетост нараства в рамките на анализирания период. През първите години тя има отрицателни стойности, т.е. в началото на прехода нарастването на доходите от самостоятелна заетост има редуциращ доходното неравенство ефект. След 1995 г. еластичността на този вид доходи става положителна и през 2019 г. увеличаването на доходите от самостоятелна заетост с 10% води до ръст на доходното неравенство с 0,21%.

Доходите от собственост имат още по-ниска еластичност, която въпреки измененията в рамките на периода, през 2019 г. е същата, както и през 1993 г. През 2019 г. 10% нарастване на този вид доходи ще увеличи коефициента на Джини само с 0,07%. Доходите от домашно стопанство и приходите от продажби също имат положителна зависимост с общото доходно неравенство, но тяхната еластичност чувствително намалява, т.е. силата им на въздействие отслабва във времето.

Доходите, които през целия период се отличават с отрицателна еластичност, са четирите групи социални трансфери. Това означава, че увеличаването на който и да е от тези източници на доходи води до намаляване на доходното неравенство.

Най-силен редуциращ доходното неравенство ефект имат пенсиите, тъй като абсолютната стойност на еластичността им е най-висока и този ефект се засилва във времето. През 2019 г. нарастването на пенсиите с 10% води до намаляване на коефициента на Джини с 2,56%.

Еластичността на останалите социални трансфери е много по-ниска спрямо тази на пенсиите. Най-слаб редуциращ доходното неравенство ефект имат обезщетенията за безработица, като при тях този ефект отслабва във времето. Колкото до семейните добавки за деца, тяхната еластичност по абсолютна стойност намалява до 2000 г. и това е резултат от комбинацията на отрицателния, но близък до нула коефициент на концентрация и намаляващия дял на тези трансфери в общия доход. След това абсолютната стойност на еластичността на семейните добавки расте и през 2015 г. 10% нарастване на този вид доходи е свързано с 0,20% спад в доходното неравенство, което се дължи на факта, че в периода 2003-2015 г. концентрацията на семейните добавки за деца в нискодоходните групи се засилва (коефициентът на концентрация от 2003 г. насам е между (-0,19) и (-0,33)). През 2019 г. еластичността на този вид трансфери намалява до (-0,014). Другите социални помощи имат много малък и отслабващ във времето отрицателен ефект върху общото доходно неравенство. През 2019 г. еластичността им е (-0,006), което означава, че 10% нарастване на тази група социални трансфери води до намаляване на коефициента на Джини с 0,06%.

Доходите извън работна заплата също имат много малък редуциращ доходното неравенство ефект, който отслабва във времето като през 2019 г. еластичността им приема положителни стойности.

От извършената декомпозиция на общото доходно неравенство по основни източници на доходи, могат да бъдат направени следните изводи:

- Източниците на доходи, които имат най-голям и нарастващ принос за формирането на доходното неравенство, са тези от работна заплата. Това са и доходите с най-висока еластичност, което ги прави най-значимия източник за нарастването на доходното неравенство през анализирания период;

- Най-неравномерно разпределените доходи са доходите от собственост, следвани от приходите от продажби, но тъй като и двата вида доходи имат малък дял в общия доход на домакинствата, приносът им за общото доходно неравенство е незначителен;

- Приносът и еластичността на доходите от самостоятелна заетост се увеличават чувствително през периода 1993-2019 г. Това показва нарастващата им значимост за формирането и динамиката на доходното неравенство при вече изградена и функционираща пазарна икономика.

- Доходите, чието увеличение води до намаляване на доходното неравенство през целия анализиран период, са четирите групи социални трансфери. Доходите извън работна заплата също имат подобно действие върху неравенството, но през последната година коефициентът им на еластичност приема положителни, макар и близки до нула стойности.

- Пенсии представляват най-силния фактор за редуциране на доходното неравенство от гледна точка на източниците на доход. Ако в страната ни се запазят протичащите процеси на застаряване на населението и на миграция

на младите хора в чужбина, значимостта на този вид доходи ще нараства във времето.

- Семейните добавки за деца също имат разпределение в полза на бедната част от домакинствата. Въпреки това, редуциращия доходното неравенство ефект при тях е много слаб.

- През последните години разпределението на обезщетенията за безработица престава да бъде в полза на долните децилни групи и редуциращият им доходното неравенство ефект силно намалява.

Заключение

Извършената в изследването декомпозиция на доходното неравенство по основни източници на доходи за домакинствата и направените изводи дават основание за извеждането на следните препоръки за ограничаване на доходното неравенство в страната:

- Резултатите от извършената декомпозиция на общото доходно неравенство показват, че най-голям принос за растящото неравенство в страната имат трудовите възнаграждения. Това налага необходимостта от повишаването на доходите от труд при децилите в долната част на доходното разпределение, което трябва да се постигне чрез повишаване на образованието, квалификацията и производителността на работната сила. Необходимо да се предприемат мерки свързани с подобряването на обхвата и качеството на образованието, които ще повишат равнището на човешкия капитал и ще доведат до нарастване на предлагането на квалифициран труд. Крайният резултат ще е намаляване на диференциацията в заплащането и редуциране на общото доходно неравенство.

От тази гледна точка осъществяваните активни политики на пазара на труда, свързани с обучение, преквалификация и с осигуряването на заетост са стъпки в правилната посока. Необходимо е обаче да се подобри тяхната ефективност като се преодолее формалността им в много от случаите, а заедно с това трябва да се търси дълготрайният ефект от тези програми. Изброените активни мерки на пазара на труда могат да повишат доходите от труд на бедната част от населението и да намалят доходното неравенство, без да изкривяват пазарните принципи на разпределение, което е изключително важно за една добре функционираща пазарна икономика.

- Водещата роля на доходите от работна заплата за високото неравенство в страната обуславя необходимостта от самостоятелен анализ на неравенството в трудовите доходи и на обвързаността му с отрасловата структура на икономиката, което не е сред целите на настоящото изследване. Този анализ би могъл да послужи за извеждане на секторни политики, необходими за редуциране на диференциацията в работните заплати.

- По отношение на ролята на държавата е необходимо тя да осъществява преразпределителните си функции по начин, който да гарантира достойно съществуване на нейните граждани, като не оставя голяма част от населението на дъното на доходното разпределение и роля тук имат не толкова социалните трансфери, колкото активните мерки на пазара на труда. Същевременно системата на социалните плащания трябва да е изградена така, че да не създава стимули на нискодоходната част от населението да се задържа дълго извън пазара на труда.

Държавата има изключително важна роля и при осигуряването на доходите на населението в пенсионна възраст. Тя е основният източник на доходи за пенсионерите, поради което е необходима нова пенсионна политика, която

отчитайки неблагоприятните демографски тенденции в страната и застаряването на населението, да повиши доходите на пенсионерите и по този начин да съдейства за намаляване на доходното неравенство.

Извършеното декомпозиране на неравенството разкрива слабия редуциращ доходното неравенство ефект на семейните добавки за деца. Това поставя въпросите за тяхната ефективност и за необходимостта от въвеждането на по-надеждни критерии за диференциация на семейните добавки в зависимост от социалния статус и финансовото състояние на домакинствата, както и за полагането на усилия за преодоляване на техния формален характер и недостатъчен контрол от страна на институциите. По данни на ИПИ за 2015 г. по-малко от 1% от месечните добавки са спрени, поради липса на редовна посещаемост на училище (ИПИ, 2015). Предприемането на мерки в тази област ще подобри разпределението на семейните добавки в полза на нискодоходните децилни групи и ще засили редуциращия доходното неравенство ефект, което в крайна сметка ще подобри ефективността на този вид социални трансфери.

▪ От съществено значение за редуциране на доходното неравенство е устойчивото нарастване на brutния вътрешен продукт, което да повиши доходите в страната. Това обаче не е достатъчно условие за подобряването на благосъстоянието на всички доходни групи и най-вече на тези, които се намират в долната част от доходното разпределение. Ползите от реализирания икономически растеж трябва да стигат до цялото население, а не само до една малка част от него, която се намира на върха на доходното разпределение. Това може да се постигне чрез по-успешна интеграция на нискодоходните групи на пазара на труда.

Направеният анализ и изводите от него могат да послужат при подбора на мерки и политики, свързани с редуциране на доходното неравенство и постигане на оптимална доходна диференциация, които да благоприятстват икономическото развитие на страната и да подобрят благосъстоянието на населението.

Използвани източници

1. Коцева, М. (1999). Възможности за изследване на факторната обусловеност на подоходната диференциация на населението. *сп. Статистика*, бр. 1, 3-15.
2. Национален статистически институт (1993-2019). *Бюджети на домакинствата в Република България*, София: НСИ.
3. Национален статистически институт (2006-2019). *Европейско изследване на доходите и условията на живот*, София: НСИ.
4. Цанов, В. и др. (2012). *Пазарът на труда и социална защита в икономическото развитие на България*. АИ "Проф. Марин Дринов", София.
5. Цанов, В., & Богданов, Б. (2012). Еволюцията на неравенствата като предизвикателство към социалната политика. *сп. Статистика*, бр. 3-4.
6. Bishop, J. A., & Formby, J. P. (1994). "A Dominance Evaluation of the Distribution of Income and the Benefits of Economic Growth in the United States" in Bergstrand, J., Cosimano, T., & Sheehan, R. (eds.) *The Changing Distribution of Income in an Open U.S. Economy*, Amsterdam: North Holland.
7. Eurostat (2019). EU-SILC, Gini Coefficient of Equivalised Disposable Income.
8. Heady, C., Mitrakos, T., & Tsakloglou, P. (2001). The Distributional Impact of Social Transfers in the European Union: Evidence from the ECHP. *Fiscal Studies*, Vol. 22, Issue 4, 547-565.

9. Jansen, W., Dessens, J., & Verhoeven, W. (2013). Income Inequality Decomposition. Russia 1992-2002: Method and Application. *Studies of Transition States and Societies*, Vol 5, Issue 2.
10. Institute for Market Economics (2015). *Challenges Faced by Social Assistance in Bulgaria*. Sofia: Institute for Market Economics.
11. Medeiros, M., & Souza, P. (2015). State Transfers, Taxes and Income Inequality in Brazil. *Brazilian Political Science Review*, 9 (2), 3-29.
12. Mihaylova, S., & Bratoeva-Manoleva, S. (2017). Social Transfers and Income Inequality in Bulgaria. *South East European Journal of Economics and Business*, 12(1), 38-49.
13. Milanovic, B. (1999). Explaining the Increase in Inequality during Transition. *Economics of Transition*, 7(2), 299-341.
14. Mitrakos, T. (2014). Inequality, Poverty and Social Welfare in Greece: Distributional Effects of Austerity. *Working Papers*, 174, Bank of Greece.
15. Pyatt, G., Chen, C., & Fei, J. (1980). The Distribution of Income by Factor Components, *Quarterly Journal of Economic*, 95(3).
16. Rani, U., & Furrer, M. (2016). Decomposing Income Inequality into Factor Income Components: Evidence from Selected G20 Countries, *ILO Research Paper*, No. 15.
17. Rao, V. M. (1969). Two Decompositions of Concentration Ratio. *Journal of the Royal Statistical Society*, 132(3), 418-425.
18. Shorrocks, A. F. (1982a). Inequality decomposition by factor components. *Econometrica*, 50/1, 193-211.
19. Shorrocks, A. F. (1982b). The Impact of Income Components on the Distribution of Family Incomes. *Quarterly Journal of Economics*, vol 98, 311-26.

